

537

3933 P

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

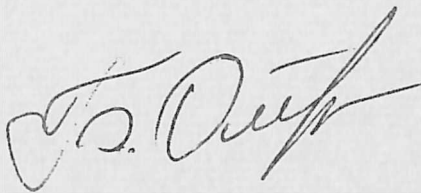
БЕГАЛЬ ОНИСІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 1:316.3:364.78:331.101.4 (043.3)

**ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
(ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2015

11729

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії гуманітарних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, професор
Приятельчук Анатолій Олексійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри
філософії гуманітарних наук.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Баранівський Василь Федорович,
Інститут вищої освіти Національної академії
педагогічних наук України, головний науковий
співробітник відділу соціальних проблем вищої освіти і
виховання студентської молоді;

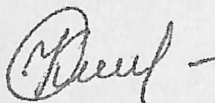
кандидат філософських наук
Похресник Анатолій Костянтинович,
Київський технікум електронних приладів,
директор.

Захист відбудеться 30 березня 2015 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий « 27 » лютого 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Соціальні виклики, перед якими постала сучасна цивілізація, вимагають таких відгуків, які б уможливили розв'язання цілої низки проблем, що стосується як кожної людини, так і конкретного типу суспільства. Серед таких викликів традиційно з'являється проблема формування соціальних цінностей, пов'язаних з турботою про людину. Нині ця проблема особливо актуалізується, оскільки соціальні трансформації в суспільстві призводять до зростання чисельності людей, котрі не здатні самостійно забезпечити гідне, відповідне сучасним стандартам, існування. Тому виникає необхідність у такому виді діяльності, що репрезентується поняттям «соціальна робота» і спрямована на розв'язання проблем гідного життя людей. Це зумовлює потребу в теоретичному обґрунтуванні та практичному напрацюванні нових принципів, методів ведення соціальної роботи.

Традиційно вивченням соціальної роботи займаються: психологія, педагогіка, соціологія, медичні науки тощо. Однак, навіть вдалі дослідження цих наук не можуть забезпечити комплексного аналізу феномена соціальної роботи, що призводить до творення фрагментарного й часто викривленого її образу. Цілісний же образ можна сформувати за допомогою філософського аналізу, який дозволяє визначити поняття «соціальна робота» у гранично загальній формі й уможливує пізнання засад означеної діяльності та специфіки конкретних способів її реалізації.

Водночас, філософський аналіз дозволяє виокремити суперечливу природу тих соціальних відносин, які спонукають суспільство й людину до соціальної роботи як особливого механізму гармонізації суспільного буття, а також пізнати сутність людської поведінки як з боку об'єкта, на який спрямована діяльність соціального працівника, так і з боку розвитку суб'єкта цієї діяльності.

Таким чином, актуальність філософського дослідження соціальної роботи визначається, з одного боку, потребами соціальних практик, які зумовлюють необхідність забезпечення соціалізації індивіда в умовах суспільно-історичних змін, а з іншого – необхідністю віднайдення методологічної основи розробки цілісної теорії соціальної роботи з урахуванням сучасних вимог суспільного буття.

Ступінь розробленості теми дослідження. Науково-дослідницька база за темою дисертаційної роботи носить міждисциплінарний характер, охоплює велике коло соціогуманітарних досліджень.

Дослідження соціальної роботи на рівні філософії також мали місце у науковій літературі, але вони були дотичними до загальної проблеми функціонування і розвитку особистості й суспільства. У той же час, враховуючи міждисциплінарний характер проблеми соціальної роботи, слід виокремити декілька груп дослідників, праці яких відповідають обраній структурі дисертаційної роботи. Перша група охоплює дослідження

загальнотеоретичних аспектів соціальної роботи, її ролі й місця в життєдіяльності індивіда та суспільства. Це праці таких зарубіжних теоретиків, як: Г. Аренд, П. Бергер, Г. Бернер, Ж. Бодрійяр, М. Вебер, Ю. Габермас, Ф. Гіддінгс, А. Камю, І. Кант, Т. Лукман, К. Маркс, Дж. Мід, Х. Ортега-і-Гассет, Т. Парсонс, Ш. Рамон, Дж. Роулз, М. Сапс, Ж.-П. Сартр, К. Уеллс, Е. Фромм, Л. Юнссон, К. Ясперс та інші.

Друга група досліджень представлена працями російських вчених, котрі розглядали сутність, структуру, функції, методи, історичні, соціологічні та психологічні аспекти соціальної роботи. Серед них слід відзначити праці таких науковців, як: В. Бочарова, Л. Гуслякова, І. Зімняя, Г. Медведева, В. Мітрохін, В. Нікітін, П. Пономарьов, Л. Топчій, М. Фірсов, С. Франк, О. Холостова, В. Ярецький та інші.

Третю групу представляють дослідження вітчизняних науковців, які звертають увагу на теоретичні й практичні проблеми соціальної роботи в сучасному українському суспільстві. Це, насамперед, стосується робіт О. Александрової, В. Андрущенко, Т. Андрущенко, В. Баранівського, В. Бега, Л. Губерського, І. Звереві, А. Капської, С. Куцупал, М. Лукашевича, К. Мельника, І. Миговича, В. Полтавця, А. Похресника, А. Приятельчука, О. Тищенко, І. Утож, М. Фролова, А. Ярошенко, В. Ярошовця та інших.

Разом з тим, необхідно зазначити, що досить багато теоретичних питань, котрі стосуються сучасних соціокультурних детермінант і особливостей соціальної роботи, які вказують на її гуманістичний характер, висвітлюються недостатньо. Тому філософське дослідження гуманістичних основ соціальної роботи є особливо актуальним для розв'язання проблем функціонування особистості й суспільства в сучасних умовах цивілізаційного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація виконана в межах комплексної програми наукових досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Наукові проблеми сталого державного розвитку України» і науково-дослідної роботи філософського факультету НДР № 06БФ041 – 01 «Філософія і політологія в структурі сучасного соціогуманітарного знання». Тема дисертації «Гуманістичні основи соціальної роботи (філософський аналіз)» затверджена вченою радою Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 9 від 25 червня 2014 р.)

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є філософський аналіз гуманістичних основ соціальної роботи, визначення її змісту, сутності та практичної значущості.

Для досягнення цієї мети в процесі дослідження сформульовані такі **завдання**:

- дослідити генезу соціальної роботи як суспільного феномену;
- окреслити методологічні основи дослідження соціальної роботи та визначити її філософський зміст;
- з'ясувати гуманістичну сутність соціальної роботи та визначити критерії її ефективності;

- розглянути духовно-релігійні засади соціальної роботи в контексті сучасних суспільних змін;
- обґрунтувати філософське розуміння шляхів оптимізації соціальної роботи в Україні.

Об'єкт дослідження – соціальна робота як суспільне явище.

Предмет дослідження – гуманістичні основи соціальної роботи.

Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження складають філософські й загальнонаукові принципи, підходи, методи, використання яких дозволило забезпечити обґрунтованість результатів наукового пошуку.

Так, принцип *історизму* використовувався в дослідженні генези розуміння соціальної роботи як суспільного феномена. Завдяки методу *аналізу* визначено специфіку застосування різних підходів у дослідженні соціальної роботи на сучасному етапі суспільного розвитку, а метод *синтезу* дозволив визначити пріоритетність філософського аналізу, реалізація якого дала змогу здійснити узагальнення результатів інших підходів. За допомогою *діалектичного* методу розглянуто предмет наукового дослідження як об'єктивний, закономірний, суперечливий процес, а також він сприяв обґрунтуванню єдності справедливості й відповідальності в соціальній роботі. *Структурно-функціональний* підхід використовувався для виявлення структурних елементів соціальної роботи та її засадничих функцій. *Діяльнісний* підхід допоміг визначити сутність соціальної роботи як особливої суспільно корисної діяльності, *аксіологічний* підхід дозволив з'ясувати місце та роль соціальної роботи в життєдіяльності українського суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі здійснено комплексне філософське дослідження гуманістичних основ соціальної роботи. Це надало можливості сформулювати наступні теоретичні положення, які мають наукову новизну і виносяться на захист:

Вперше:

- на основі аналізу наукових досліджень виявлено, що в якості домінуючої тенденції серед традиційних підходів до розгляду соціальної роботи є її спрощене розуміння як допомоги малозахищеним з боку суспільства чи держави. Натомість, у сучасній науковій літературі постулюється думка, що основний зміст соціальної роботи – це створення умов, які б уможливили самодостатнє вирішення людиною і суспільством своїх життєвих проблем. Обґрунтовано положення про те, що тільки філософський аналіз дозволяє пізнати сутність, основні смисли та цінності соціальної роботи завдяки виявленню її онтологічних основ та визначенню емпіричного рівня даної діяльності;
- констатовано, що соціальна робота окреслюється не тільки буденним характером і змістом. Вона має особливу соціальну динаміку, яка зумовлюється як іманентно притаманним їй (соціальній роботі) гуманістичним потенціалом, так і відповідною ефективністю й результативністю. Доведено, що у філософському вимірі гуманістичні основи соціальної роботи

визначаються рівнем забезпечення соціальної адаптації індивіда та конструюванням суспільного буття на засадах визнання фундаментальності загальнолюдських цінностей. При цьому основним критерієм ефективності соціальної роботи необхідно визнати єдність справедливості й відповідальності, роботи та праці, що втілюється у діяльності соціального працівника.

Уточнено та доповнено:

- теоретичне осмислення сутності соціальної роботи у вимірах філософського підходу та запропоновано авторське бачення її філософського змісту, яке полягає в розумінні даного феномена як особливого прояву людської діяльності, що має цілеспрямований, гуманістичний характер і функціонує завдяки задоволенню конкретно визначених бажань, потреб та інтересів індивідів, спільнот, які не мають належного рівня самодостатності в суспільстві;

- положення про те, що серед засад соціальної роботи особливе місце займають духовні детермінанти, основними з яких є: а) віра, яка з'являється завдяки досягненню консенсусу між суб'єктом і об'єктом соціальної роботи; б) надія, що виникає у зв'язку з результативністю проведеної соціальної роботи; в) любов до ближнього і до праці. Перше спрямовує діяльність людини у напрямку оптимізації умов життя для тих, хто її потребує, друге характеризує рівень реалізації сутнісних сил людини, а третє дозволяє соціальному працівникові самореалізуватись у своїй діяльності.

Отримали подальший розвиток:

- ідеї про те, що в контексті сучасних глобалізаційних процесів формування і розвиток духовно-моральної культури соціального працівника є пріоритетним завданням, оскільки вона характеризує рівень його гуманності, душевності, милосердя, свободи й відповідальності. Виявлено, що на відміну від західних моделей соціальної роботи, в основі яких лежить діяльність суспільних і державних структур, національні історико-культурні особливості соціальної роботи в Україні ґрунтуються на її відповідності християнським ідеалам (благодійність, жертва), дотримуючись яких кожна людина проявляє свою гуманність;

- обґрунтування стосовно того, що порівняно із західними країнами (Німеччина, Швеція, Англія), соціальна робота в Україні перебуває на стадії становлення, має складний і неоднозначний характер. У зв'язку з цим, умовою оптимізації соціальної роботи може бути синкретизм традицій і новацій, який реалізується через визнання креативності, інноваційної діяльності, міжкультурної комунікації, свободи і гуманізму в якості основних джерел прогресивного розвитку людини і суспільства.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати дають можливість поглибити наявні уявлення про сутність, зміст та функції соціальної роботи в сучасному суспільстві. Матеріали дисертації можуть бути використані для подальшої наукової розробки у сфері гуманітарних наук, а також сприяти збагаченню та конкретизації понятійно-категоріального апарату соціальної філософії.

Практичне значення полягає в можливості використання теоретичних положень та висновків дисертації при розробці й викладанні нормативних курсів з філософії, соціальної філософії, спецкурсів та практичних занять з соціології, психології, педагогіки, а також при підготовці підручників і навчально-методичних посібників з цих дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати дисертаційного дослідження були повідомлені й обговорені на засіданнях кафедри філософії гуманітарних наук та науково-методологічних семінарах аспірантів філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також на міжнародних наукових конференціях: «Дні науки філософського факультету – 2010» (Київ, 2010), «Дні науки філософського факультету – 2011» (Київ, 2011), «Дні науки філософського факультету – 2012» (Київ, 2012), «Дні науки філософського факультету – 2013» (Київ, 2013), «Дні науки філософського факультету – 2014» (Київ, 2014), «Ідеологія в сучасному світі – 2011» (Київ, 2011).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою аналітичною роботою автора. Положення наукової новизни і висновки розроблені на основі результатів дослідження.

Публікації. Основні тези й результати висвітлені у 12 наукових публікаціях, із яких 4 – надруковано у вітчизняних фахових виданнях з філософських наук, 2 публікації у наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 6 – у збірках тез та матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації відповідає логіці та меті дослідження і відображає послідовність вирішення поставлених задач. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків і списку використаної літератури. Загальний обсяг дисертації – 199 сторінок, із них 177 сторінок основного тексту. Список використаних у дисертації джерел містить 241 найменування на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації, аналізується джерельна база та ступінь наукової розробленості досліджуваної проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета й завдання дисертаційної роботи, методи дослідження, наукова новизна одержаних результатів та їх теоретичне й практичне значення, відображаються апробації та публікації результатів наукового дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження соціальної роботи», що складається із трьох підрозділів та висновків до розділу, здійснено аналіз стану дослідження наукової проблеми, уточнено концептуальні підходи в розумінні сутності соціальної роботи та визначено її філософський зміст. Проаналізовані різні моделі даної діяльності.

У підрозділі 1.1. «Гене́за розуміння соціальної роботи як суспільного феномена» розглянуто основні історичні етапи виникнення і становлення соціальної роботи як суспільного феномена й діяльності.

Зазначається, що соціальна робота в слов'янській культурі інтерпретується як суспільна (громадська) робота, тобто діяльність, що виконується добровільно і без оплати, як правило, у вільний від основної роботи час. Така інтерпретація поняття «соціальна робота» відображає її історію як суспільного феномена й діяльності. Для її позначення використовувалися терміни «волонтерство», «благодійництво», «добročинна діяльність» тощо. При цьому добročинність є необхідною складовою соціальної роботи і постає як соціальний феномен, що існує на всіх етапах розвитку суспільства.

Соціальна робота як професійна діяльність формується лише у ХІХ-ХХ ст. і включає такі види допомоги, як соціально-психологічна реабілітація й адаптація, соціокультурна анімація тощо. У цей час формуються дві основні моделі допомоги: «американська» та «європейська», в основі поділу яких лежить різне співвідношення ролі держави і суспільства в системі соціального піклування. Для «американської» моделі характерне переважання впливу держави, котра формує і реалізує відповідні програми соціальної допомоги й підтримки, а «європейська» модель ґрунтується на ролі допомоги в межах громади.

З 90-х років ХХ ст. розпочався професійний період розвитку соціальної роботи в Україні, в межах якого остання здійснюється за допомогою державних інституцій та у формі благодійництва від організацій й окремих суб'єктів. Окрім цього, роль недержавних організацій у сфері здійснення соціальної роботи в Україні істотно зростає.

У підрозділі доведено, що соціальна робота як суспільно корисна діяльність формується на основі благодійності, яка має свій історичний шлях становлення і розвитку, починаючи від простих відносин взаємодопомоги між людьми й закінчуючи загальнодержавним і навіть міжнародним рівнем.

У підрозділі 1.2. «Концептуальні засади дослідження соціальної роботи» проаналізовані основні концептуальні підходи в розумінні сутності й змісту соціальної роботи. Зауважується, що важливу роль в розвитку теорії соціальної роботи на Заході відіграли концепції З. Фрейда, Б. Скіннера і Ж. Піаже, в межах яких аналізувалися механізми функціонування соціальних інститутів, розглядалися основні стимул-реакції людської діяльності, проблеми, пов'язані з обумовленістю та управлінням поведінкою людей тощо. Розгляд управлінських аспектів як певної спеціалізації в структурі соціальної роботи передбачає врахування теоретичного доробку ряду науковців, зокрема західних вчених Р. Мертона, Е. Гоффмана та інших.

У підрозділі також наголошується на важливості структурно-функціонального підходу для становлення теорії соціальної роботи, який передбачає розуміння суспільного життя у вигляді безлічі взаємодій людей, їх нескінченних взаємозв'язків. Для аналізу цих взаємодій недостатньо вказати

лише на систему, в якій вони відбуваються, а необхідно знайти ще й стійкі елементи, принципи і закони розвитку соціальних систем. Це, звичайно, для досліджень у галузі соціальної роботи має дуже важливе значення. І не тільки тому, що тут в об'єктиві дослідження виявляється людина в макро- і мікросередовищі проживання, в контексті різноманіття форм її життєдіяльності, диференціації соціального рівня, але і в силу тих можливостей, що дозволяють розглянути соціальну роботу в єдності її організаційних, структурних характеристик і функціонального виміру.

Аналіз літератури дозволив об'єднати різні концепції соціальної роботи у три групи.

Перша група складається із тих досліджень, що розглядають соціальну роботу як діяльність з надання різної допомоги людині (соціальній групі), котра опинилася в складній життєвій ситуації (Г. Бернер, В. Бочарова, С. Григор'єв, Л. Гусякова, В. Нікітін, М. Фірсов, Л. Юнссон та інші).

Другу групу складають вчення про соціальну роботу як діяльність суспільства, спрямовану на допомогу в соціалізації людини. Згідно цих уявлень соціальна робота здійснюється всіма членами суспільства по відношенню до кожного із них незалежно від професійної приналежності індивіда (В. Жмир, І. Зімня, А. Кравченко, Г. Медведева, І. Мигович та інші).

До третьої групи входять сучасні підходи, в межах яких соціальна робота розглядається як професійна діяльність у соціальній сфері, що спрямована на допомогу людині, соціальним групам у вирішенні особистих й соціальних негараздів через підтримку, захист, обслуговування, корекцію й реабілітацію (І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, М. Саппс, В. Сидоров, К. Уеллс та інші).

Спільним для цих підходів є розуміння змісту соціальної роботи, який складається із допомоги людині у вирішенні складної життєвої ситуації; повернення її до суспільно прийнятого способу життя; попередження подібних випадків. Соціальна робота розглядається державою, громадянами, вченими як об'єктивно необхідне суспільне явище, практика соціального життя, навчальна, освітня дисципліна, суспільно корисна діяльність.

У даному підрозділі констатовано, що в якості домінуючої тенденції серед традиційних підходів до розгляду соціальної роботи є її спрощене розуміння як допомоги малозахищеним з боку суспільства чи держави. Натомість, у сучасній науковій літературі постулюється думка, що основний зміст соціальної роботи – це створення умов, які б надали можливості людині й суспільству самодостатньо вирішити свої життєві проблеми.

У підрозділі 1.3. «Соціальна робота як об'єкт філософського аналізу» соціальна робота розглядається з позицій філософського підходу, розкриваються її сутність, сенс та функціональне значення у життєдіяльності особистості й суспільства. Зазначено, що теоретичні й практичні аспекти соціальної роботи найчастіше досліджуються й розвиваються на основі наукових підходів, що описують різні сторони її практики, а це заважає сформувати цілісну теорію соціальної роботи. Тому набуває актуальності філософський підхід, який дає можливість узагальнити концептуальне

різноманіття соціальної роботи та дозволяє сформулювати її цілісне бачення як соціокультурного явища.

Констатовано, що передумови появи, формування й розвитку соціальної роботи як особливого виду соціальної діяльності, спрямованої на підтримку й допомогу громадянам, набувають філософського узагальнення через поняття «справедливість», «благополуччя», «милосердя», «свобода», «добročинність», «гуманізм» тощо.

При цьому соціальна робота як окремий предмет дослідження філософами не розглядалась. Однак, в різних філософських концепціях можна виявити ідеї про необхідність діяльності, спрямованої на забезпечення благополуччя індивіда й суспільства. Однією із таких детермінант була мораль.

Аналіз філософських вчень дозволив констатувати, що питання допомоги, сприяння інтеграції індивіда в систему соціальних відносин включають ідеї про необхідність залучення його до соціально сприйнятного способу життя, формування соціально значущих позитивних якостей.

З точки зору філософського підходу, сенс соціальної роботи полягає в досягненні людиною соціального благополуччя шляхом її підтримки, розвитку, а сутність – в діяльності суспільства відносно людини з метою забезпечення її соціалізації. Зміст останньої представлений як складний і багатогранний процес, під час якого можуть бути використані різні технології, методики, методи, спрямовані на соціальну адаптацію людей. Метою ж соціальної роботи є досягнення соціального благополуччя людиною і суспільством за допомогою формування соціально позитивного типу особистості в даних соціально-історичних умовах.

У підрозділі визначено специфіку філософського аналізу феномена соціальної роботи, яка полягає в тому, що на відміну від існуючого наукового дискурсу, котрий зводиться до соціологічних, психологічних і педагогічних аспектів, він спрямований на визначення сутності, сенсу й цінностей соціальної роботи у життєдіяльності індивіда й суспільства. У цьому контексті запропоновано авторське визначення соціальної роботи як особливого прояву людської діяльності, яка має цілеспрямований гуманістичний характер і функціонує завдяки задоволенню конкретно визначених бажань, потреб, інтересів індивідів і спільнот, які не мають належного рівня самодостатності в суспільстві.

Другий розділ «Гуманістичний зміст соціальної роботи» складається із трьох підрозділів, висновків до розділу, де розкриваються сутнісні характеристики соціальної роботи через її співвідношення з філософськими поняттями «діяльність», «робота», «праця», визначається її гуманістичний потенціал, окреслюється місце та роль справедливості й відповідальності в означеній діяльності.

У підрозділі 2.1. «Співвідношення понять «діяльність», «робота», «праця», «соціальна робота»» розглянуто сутнісні характеристики соціальної роботи в її співвідношенні з такими видами людської діяльності як дія, робота, праця.

На основі аналізу праць Г. Аренд, О. Леонтєва, К. Маркса, Ф. Енгельса, Л. Мізеса, Г. Сковороди та інших філософів зроблено висновок, що дослідження співвідношення понять «діяльність», «робота», «праця», «соціальна робота» виявило низку їх відмінностей та особливостей. Зокрема, зазначається, що однією із сутнісних ознак людини є її діяльна природа. Головною характеристикою людської діяльності є її усвідомленість. Тобто людина передбачає наслідки своєї діяльності, і тому вона завжди результативна. Також, діяльність має перетворювальний, творчий характер, складається із послідовності дій, які передбачають реалізацію відповідної мети. Основними видами діяльності є робота та праця. Дані поняття суттєво різняться між собою, оскільки праця – це розкриття сутності людини, адже вона працює з необхідністю, творить, розкриває свій потенціал через взаємодію з природою, суспільством. У свою чергу, робота – це діяльність, яка не відповідає дійсній природі людини, це те, що вона має виконувати, це «неприродність» людського існування, в процесі цієї діяльності створюється культура. Це доцільна діяльність зі створення благ та послуг.

У підрозділі констатовано, що соціальна робота являє собою діалектичний взаємозв'язок природного і штучного – це особлива діяльність, що забезпечує гармонійний розвиток особистості та суспільства. Обґрунтовано положення про те, що за своєю формою вона являється роботою, оскільки є доцільною діяльністю зі створення «штучного» життєвого світу, а за змістом соціальна робота постає працею, бо є виразом сутності людини, відповідає її дійсній суспільній природі.

У підрозділі 2.2. *«Гуманістичний потенціал соціальної роботи»* проведено аналіз місця й ролі таких загальнолюдських цінностей, як добро, справедливість, взаємодопомога, любов, толерантність, співчуття та ін. в здійсненні соціальної роботи. Зазначається, що саме реалізація цих цінностей визначає соціальну роботу як специфічну форму виразу практичного гуманізму, що проявляється по відношенню до людей у складній життєвій ситуації. Діяльність соціального працівника має бути спрямованою на втілення у життя цих високих гуманістичних ідеалів. У зв'язку з цим існує тісний взаємозв'язок соціальної роботи й гуманізму.

Гуманізм передбачає існування у суспільстві такого світоглядного орієнтиру, який би виражав необхідність духовного, морального формування особистості, створення всіх необхідних умов для гармонійного розвитку кожної конкретної людини відповідно до її прав і свобод. Принципи гуманізму передбачають, що кожна особистість повинна розвиватись, отримувати необхідний рівень освіти, набувати практичних навичок, які згодом будуть повертатися суспільству у вигляді професійної й суспільної діяльності, виконання необхідних правових і моральних норм суспільства, сповідання соціальних цінностей, гармонізації відносин між людиною і природою, індивідом і суспільством.

Саме тому соціальна робота є досить важливою складовою соціального механізму, який не тільки транслює проголошені права людини, а й визначає

механізми їх реалізації на конкретних – історичних етапах розвитку суспільства. У цьому аспекті актуалізується реалізація гуманістичного потенціалу соціальної роботи, який полягає у виявленні найбільш оптимальних механізмів адаптації людини до соціального довкілля завдяки власному потенціалу, який сама людина розкрити не може, тому й потребує допомоги соціального працівника.

Результатом соціальної роботи постає індивід, який зумів подолати власні проблеми і став активним суб'єктом життєдіяльності, тобто господарем власної долі. Соціальна робота, перш за все, містить у собі моральний вибір та визначення етичної поведінки індивіда. Такі зовнішні детермінанти як суспільні регулятиви людської поведінки (норми, цінності, звичаї, традиції) і суспільна мораль мають перетворитися на моральний індивідуальний контроль. Це можна здійснити завдяки соціальній роботі. Адже вона орієнтується на цілий комплекс загальнолюдських цінностей, які зберігаються і транслюються впродовж історичного розвитку людства. Основними ціннісними орієнтирами соціальної роботи як професійної діяльності виступають: добробут людей, соціальна справедливість, свобода, відповідальність, гідність тощо. Сьогодні, як ніколи, соціальний працівник повинен керуватися філософською концепцією відповідальності, яка включає такі рівні: етичні стандарти; пріоритет інтересів клієнта; налагодження співпраці з колегами (співробітництво, консультування, коректність); відповідальність перед роботодавцями (виконання службових обов'язків, посадових інструкцій); відповідальність перед професією (збереження професійних цінностей та впровадження нових тих, які відповідають запитам часу).

У підрозділі 2.3. «Єдність справедливості й відповідальності в соціальній роботі» показано, що гуманістичні основи соціальної роботи визначаються рівнем забезпечення соціальної адаптації індивіда та конструюванням суспільного буття на засадах визнання фундаментальності загальнолюдських цінностей. При цьому основним критерієм ефективності соціальної роботи постає єдність справедливості й відповідальності у діяльності соціального працівника.

Принципи відповідальності та справедливості постають фундаментальними і базовими у професійній діяльності соціальних працівників, оскільки обумовлюють їх здатність, у відповідності до моральних норм, виконувати свої обов'язки.

Вказується також на те, що професійна діяльність соціальних працівників сприяє суспільним змінам, допомагає вирішити проблеми людських взаємовідносин, сприяє самореалізації людини у суспільстві через поліпшення рівня життя. Ці моменти соціальної роботи з необхідністю включають у себе принципи відповідальності та справедливості, які надають людям можливість роботи вибір, самостійно приймати рішення, але так, щоб це не шкодило інтересам інших.

Сьогодні обов'язковою вимогою до діяльності соціальних працівників є розгляд особистості як цілісності, в контексті сім'ї, суспільства, соціального та

природного середовища; виявлення в людини тих чеснот, які є соціально значущими й потребують розвитку; забезпечення зайнятості особистостей, соціальних груп у соціальних процесах з метою надання їм можливості самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність.

У цьому відношенні основна функція соціальної роботи зводиться до гармонізації відносин між особистістю й суспільством. Це можливо забезпечити поважаючи етичні та культурні особливості тих соціальних груп, де здійснюють свою діяльність соціальні працівники, обов'язково враховувати індивідуальні, сімейні, групові та інші відмінності, намагатися забезпечувати справедливий розподіл ресурсів відповідно до потреб членів спільноти. Цей принцип стосується й боротьби з несправедливістю щодо окремих осіб у їх професійній діяльності тощо.

У підрозділі обґрунтовано положення про те, що соціальна робота – це цілісний комплекс заходів, способів гармонізації відносин між особистістю й суспільством. Основними принципами соціальної роботи виступають відповідальність та справедливість як те, що регулює ці відносини (відповідальність) і те, що забезпечує гармонізацію суспільних відносин (справедливість).

У третьому розділі «**Практики соціальної роботи: особливості прояву**», що містить три підрозділи, висновки до розділу, досліджуються особливості впливу ментальних, духовно-релігійних чинників на організацію й здійснення соціальної роботи, аналізується роль традицій та новаторства в оптимізації соціальної роботи в українському суспільстві.

У підрозділі 3.1. «*Ментальний характер соціальної роботи*» зазначається, що цивілізаційні процеси з необхідністю вносять суттєві корективи в організацію соціальної роботи. При цьому досить потужно на цю сферу життєдіяльності суспільства продовжують впливати ментальні чинники у розвитку соціальних відносин. Оскільки кожна нація та етнос мають свої особливості щодо організації соціального буття, то кожне суспільство здатне своєрідно організувати й соціальну роботу.

Здійснення соціальної роботи у більшості країн Західної Європи свідчить про наявність індивідуалізму як однієї з сутнісних ознак ментальності, причому це індивідуалізм – екстравертований, спрямований на перетворення зовнішнього світу. У таких країнах як Німеччина, Англія, Швеція та ін. держава надає людині можливості знайти у собі сили жити відповідно до нових умов суспільного буття.

Зазначається, що реалізація соціальної роботи в Україні також має свої особливості, які залежать від ментального характеру. Домінуючими рисами української ментальності є кордоцентричність, кордоантейність, домінування чуттєвості над раціональністю, прагнення до свободи, працелюбство, індивідуалізм, що носить інтровертований характер.

У підрозділі констатовано, що кожна нація має свої особливості щодо організації соціальної роботи й це обумовлено її ментальними характеристиками. Так, в США та країнах Західної Європи соціальна робота

має суто раціоналістичне підґрунтя, на відміну від України, де поєднані як раціоналістичні аспекти означеної діяльності, так і емоційно-почуттєві безкорисливі основи.

У підрозділі 3.2. «*Духовно-релігійні основи соціальної роботи*» зазначається, що для філософського аналізу соціальної роботи надзвичайно важливе значення мають питання, пов'язані з моральністю, духовністю, які є центральними у світоглядній культурі людства, а тому являються базовими в характеристиці особистості соціального працівника й визначальними чинниками його діяльності.

Керуючись принципами служіння, обов'язку, гуманності, духовність соціального працівника має наступні прояви: альтруїзм, внутрішнє прагнення до добра, здатність до співпереживання, готовність допомогти ближньому тощо. Проблема духовності нерозривно пов'язана з пошуком і визначенням сенсу, мети життя, що має велике значення в соціальній роботі. Більше того, успіх соціальної роботи неможливий поза духовним розвитком особистості клієнта. Однак, слід пам'ятати, що умови, які створює зовнішнє середовище, самі по собі ще не забезпечують виникнення духовних потреб, не спонукають до самопізнання, самовдосконалення, якщо у людини не сформований необхідний для цього рівень розвитку психічних якостей та властивостей.

В умовах пошуку духовно-моральної орієнтації українського суспільства проблема виховання духовності соціальних працівників набуває особливого значення. Її формування здебільшого здійснюється в процесі навчання, розвитку пізнавальної активності, задоволення певних культурних потреб. Сьогодні ситуація у суспільстві диктує нові вимоги до духовно-моральної культури соціального працівника, яка повинна характеризувати рівень його гуманності, милосердя, свободи, творчості, що проявляється у саморозвитку, самовдосконаленні, відносинах із знедоленими у відповідності з вищими ідеалами добра, краси, любові, справедливості. Духовність визначає поведінку, діяльність соціального працівника, його ставлення до професійних обов'язків тощо.

У підрозділі наголошується на тому, що серед засад соціальної роботи особливе місце займають духовні детермінанти, основними з яких є: а) віра, яка з'являється завдяки досягненню консенсусу між суб'єктом і об'єктом соціальної роботи; б) надія, що виникає у зв'язку з результативністю проведеної соціальної роботи; в) любов до ближнього і до праці. Перше спрямовує діяльність людини у напрямку оптимізації умов життя для тих, хто її потребує, друге характеризує рівень реалізації сутнісних сил людини, а третє дозволяє соціальному працівникові самореалізуватись у своїй діяльності.

У підрозділі 3.3. «*Традиції й новаторство у процесі оптимізації соціальної роботи в Україні*» зауважується, що соціальна робота виступає однією із необхідних складових суспільного життя, оскільки являє собою професійну діяльність, метою якої є допомога як окремим людям, так і соціальним групам у подоланні особистих, соціальних негараздів, використовуючи різні методи (підтримка, захист, співчуття тощо). Але

сучасний етап цивілізаційного розвитку вносить свої корективи в розуміння соціальної роботи.

Тут важливим постає співвідношення традицій та новаторства, яке сьогодні присутнє в усіх галузях суспільної життєдіяльності й у кожній із них має свої особливості прояву. Новаційні процеси не можна розглядати окремо від традицій, зазвичай, новації, у багатьох випадках, спираються на традиції. Якщо «нове» виявляється дієвим, потрібним, воно фіксується у соціальному досвіді, структурується та набуває форми традиції й завдяки цьому передається наступним поколінням. А якщо ні, то ця новація досить швидко відкидається самим соціальним розвитком. Також варто зазначити, що новація з'являється, перш за все, як якісна зміна, а не накопичення в традиції деяких відмінностей.

Соціальна робота характеризується тісним взаємозв'язком традицій та новаторства, оскільки світ навколо нас змінюється, і як наслідок цих трансформацій – змінюється характер відносин між людьми.

Наголошується, що діалектичний вимір існування традицій та новаторства з необхідністю створює шляхи оптимізації соціальної роботи, серед яких зосереджується увага саме на двох основних. Перший шлях обумовлений діяльністю держави та розвитком громадянського суспільства і набуває соціальної спрямованості. Тобто при впровадженні будь-яких соціальних програм з необхідністю враховуються потреби людини як найвищої цінності, та відповідно до цього створюються соціальні ініціативи держави. Цим самим формується досить ефективна система соціального захисту. Другий шлях характеризується посиленням етичного імперативу в усіх сферах професійної діяльності, зокрема в соціальній роботі. Особливо це характерно для країн Західної Європи та США.

Також зауважується, що в контексті традицій і новаторства соціальна робота синтезує в собі всі сфери суспільного життя, оскільки її об'єктом є люди з різних верств населення. Традиції пронизують соціальну роботу, тому що вона є виявом саме людського способу існування й була присутня на всіх етапах розвитку людства. Сучасний розвиток соціальної роботи характеризується впровадженням цілої низки новацій, завдяки чому вона постає одним із найважливіших факторів розвитку суспільства.

У підрозділі зазначається, що в українському суспільстві соціальна робота перебуває на стадії становлення, має складний і неоднозначний характер. У зв'язку з цим, умовою оптимізації даної діяльності може бути синкретизм традицій і новацій, який реалізується через визнання креативності, інноваційної діяльності, міжкультурної комунікації, свободи і гуманізму в якості основних джерел прогресивного розвитку людини і суспільства.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота є комплексним філософським дослідженням гуманістичних основ соціальної роботи в контексті сучасного суспільства.

1. Проведений аналіз дає можливість констатувати, що соціальна робота як об'єкт вивчення гуманітарних наук на сьогодні є масштабнішим явищем, ніж звичайна професія. З розвитком суспільних відносин, в умовах індустріальної епохи все частіше спостерігається переакцентування уваги на розвиток особистості, на стабілізацію й гуманізацію соціокультурного простору, на зниження інтенсивності соціальних протиріч та конфліктів. У зв'язку з цим, виникає необхідність дослідження всього комплексу проблем, пов'язаних із соціальним захистом, допомогою різним верствам населення. На сьогодні одним із таких механізмів постає соціальна робота, яка відноситься до тих видів діяльності, котра розповсюджується на все суспільство, а її метою є надання різносторонньої допомоги людям, які зіткнувшись із життєвими проблемами, не мають можливості самодостатньо їх вирішити.

Особливістю соціальної роботи як суспільно значущої діяльності є її універсальний характер, оскільки й змістовно, й методологічно вона акумулює в собі елементи суміжних професій. Як наслідок – виникає неоднозначність і поліфонічність визначень соціальної роботи. Все це вимагає цілісного, комплексного філософського аналізу. За допомогою такого підходу виявлено, що соціальна робота традиційно розглядалась як розширена форма (передусім матеріальної) допомоги малозахищеним з боку суспільства чи держави. Однак, в сучасному постіндустріальному суспільстві різко зростає рівень психологічної й організаційної безпорадності людей. Тому, соціальна робота все більше спрямовується не стільки до матеріальної й правової допомоги, скільки до створення таких умов (як об'єктивних, так і суб'єктивних), які б уможливили самодостатнє вирішення людиною і суспільством своїх життєвих проблем. Отже, загальною тенденцією наукових розробок є перехід від аналізу емпіричного рівня соціальної роботи до виявлення її онтологічних основ, що є важливим для формування цілісної теорії соціальної роботи, прояснення питань її походження та розвитку.

2. Саме тому спільним для різних сучасних вчень є те, що соціальна робота розглядається як вид суспільно значимої діяльності соціальних інституцій, державних і недержавних організацій, окремих індивідів, спрямований на задоволення соціально гарантованих і особистісних інтересів, потреб різних груп населення (особливо соціально незахищених) через створення умов, що сприяють успішній соціалізації людини та відновленню чи поліпшенню її здатності до соціального функціонування.

На основі узагальнення різних концептуальних підходів доведено, що специфіка філософського аналізу феномена соціальної роботи полягає в тому, що на відміну від існуючого наукового дискурсу, який зводиться до соціологічних, психологічних і педагогічних аспектів, він передбачає визначення сутності, сенсу й цінності соціальної роботи у життєдіяльності індивіда й суспільства. У цьому контексті запропоновано авторське бачення філософського змісту соціальної роботи, згідно якого вона розуміється як особливий прояв людської діяльності, яка має цілеспрямований, гуманістичний характер і функціонує завдяки задоволенню конкретно визначених бажань,

потреб, інтересів індивідів і спільнот, які не мають належного рівня самодостатності в суспільстві.

3. Констатовано, що соціальна робота іманентно представлена в суспільному бутті як важливий механізм соціальної адаптації особистості, а також особливий вид діяльності, спрямований на стабілізацію й гуманізацію суспільних відносин. Гуманістичний зміст соціальної роботи відображається і стверджується в людській діяльності, сутність якої розкривається через філософський вимір понять «робота», «праця». При цьому соціальна робота окреслюється не тільки буденним її характером і змістом, вона має особливу соціальну динаміку, що зумовлюється як іманентно притаманним їй (соціальній роботі) гуманістичним потенціалом, так і відповідною ефективністю й результативністю. Доведено, що у філософському вимірі гуманістичні основи соціальної роботи визначаються рівнем забезпечення соціальної адаптації індивіда та конструюванням суспільного буття на засадах визнання фундаментальності загальнолюдських цінностей. За цих умов основним критерієм ефективності соціальної роботи необхідно визнати єдність справедливості й відповідальності, роботи та праці, що втілюється у діяльності соціального працівника.

Обґрунтовано положення про те, що на сьогодні серед засад соціальної роботи особливе місце займають духовні детермінанти, основними з яких є: а) віра, яка з'являється завдяки досягненню консенсусу між суб'єктом і об'єктом соціальної роботи; б) надія, що виникає у зв'язку з результативністю проведеної соціальної роботи; в) любов до ближнього і до праці. Тому формування й розвиток духовно-моральної культури соціального працівника є пріоритетним завданням, оскільки вона характеризує рівень його людяності, духовності, милосердя, свободи й відповідальності, які є базовими у світоглядній культурі людства. Виявлено, що на відміну від західних моделей соціальної роботи, в основі яких лежить діяльність суспільних і державних структур, національні історико-культурні особливості соціальної роботи в Україні ґрунтуються на її відповідності християнським ідеалам (благодійність, пожертва), дотримуючись яких кожна людина проявляє свою гуманність.

4. На підставі аналізу сучасних глобалізаційних процесів доведено, що організація й проведення соціальної роботи значною мірою залежить від національної, ментальної специфіки суспільства. Так, здійснення соціальної роботи у більшості країн Західної Європи свідчить про наявність в них індивідуалізму як однієї із сутнісних ментальних ознак, причому цей індивідуалізм має «екстравертований» характер, тобто такий, що спрямований на перетворення зовнішнього світу. У таких країнах як: Німеччина, Англія, Швеція держава надає людині можливості самодостатнього пошуку шляхів соціальної адаптації до нових умов буття.

В Україні соціальна робота також має свої національні особливості. І тут важливу роль відіграють такі ментальні риси, як: кордоцентричність, кордоантейність, домінування чуттєвості над раціональністю, прагнення до свободи, працелюбство, індивідуалізм тощо. Причому останній, на відміну від

західного варіанту, носить інтровертований характер, що без сумніву визначає специфіку національної свідомості, соціальних відносин, способів організації соціальної роботи. Як приклад можна навести поширену сьогодні форму соціальної роботи в Україні – волонтерство.

5. Сучасне суспільне життя характеризується прискореним розвитком соціальних відносин, як наслідок – соціальна робота вимагає впровадження цілої низки новацій і саме тому розглядається як невід’ємна складова життєдіяльності держави й суспільства. Соціальні працівники з необхідністю задіяні у політичні, економічні та соціальні структури суспільства, а тому цілком природно виникає потреба в тому, щоб етичні нормативи діяльності у сфері соціального захисту населення були формалізовані, а соціальна робота – інституалізована й виконувала функції стабілізації та збереження соціуму, гармонізації існуючих суспільних відносин і забезпечення умов для подальшого розвитку як окремої людини, так і суспільства в цілому. Тобто соціальна робота, завдяки впровадженню новацій, включаючи в себе всі структурні елементи соціальної сфери, а також різних суб’єктів діяльності, спрямована на формування, підтримку, відтворення й реалізацію соціальної людини, постає одним із основоположних чинників суспільного прогресу.

Вивчивши вітчизняний досвід соціальної роботи, на жаль, доводиться констатувати те, що, порівняно із західними країнами, означена діяльність в Україні має складний і неоднозначний характер. У зв’язку з цим, не дивлячись на те, що філософські, загальнокультурні основи соціальної роботи зарубіжних країн суттєво не співпадають з нашими традиціями, їх значний історичний, теоретичний і організаційний досвід заслуговує на увагу. У цьому контексті умовою оптимізації соціальної роботи може бути синкретизм традицій і новацій, який реалізується через визнання креативності, інноваційної діяльності, міжкультурної комунікації, свободи і гуманізму в якості основних джерел прогресивного розвитку людини і суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. *Бегаль О.М.* Сутність соціальної роботи: теоретико-методологічні принципи дослідження / О.М. Бегаль // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 55. – С. 81 – 90.
2. *Бегаль О.М.* Соціальна робота як суспільно значима діяльність: спроба дескриптивного аналізу / О.М. Бегаль // Гуманітарний часопис: Збірник наукових праць. – Х.: ХАІ, 2013. – № 4. – С. 110 – 116.
3. *Бегаль О.М.* Соціальна робота: інституціональний аспект / О.М. Бегаль // Політологічний вісник. Зб – к наук. праць. – К.: ВАДЕКС, 2014. – Вип. 72. – С. 125 – 135.
4. *Бегаль О.М.* Соціальна робота як предмет філософського аналізу / О.М. Бегаль // Політологічний вісник. Зб – к наук. праць. – К.: ВАДЕКС, 2014. – Вип. 73. – С. 224 – 233.

Публікації у наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. *Бегаль О.М.* Ментально-організаційні виміри соціальної роботи / О.М. Бегаль // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 58. – С. 224 – 235.

2. *Бегаль О.М.* Соціально-філософський зміст понять «діяльність», «робота», «праця», «соціальна робота», «соціальний працівник» / О.М. Бегаль // Гуманітарні студії: збірник наукових праць / [гол. ред. А.Є. Конверський]; – К.: Видавничо – поліграфічний центр «Київський університет», 2014. Вип. 22. – С. 20 – 28.

Публікації в у збірках тез та матеріалів конференцій:

1. *Бегаль О.М.* Соціальна робота як форма людської діяльності: співвідношення філософського та специфічного визначення / О.М. Бегаль // Дні науки філософського факультету – 2010: Міжнародна наукова конференція (21 – 22 квітня 2010 року, м. Київ): Матеріали доповідей та виступів. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – Ч. 2. – С.118 – 119.

2. *Бегаль О.М.* Вплив маргінальності на активність соціального суб'єкта / О.М. Бегаль // Дні науки філософського факультету – 2011: Міжнародна наукова конференція (20 – 21 квітня 2011 року, м. Київ): Матеріали доповідей та виступів. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – Ч. 4. – С.7 – 8.

3. *Бегаль О.М.* Ідеологія як основа соціальної активності особистості у сучасному суспільстві / О.М. Бегаль // Ідеологія в сучасному світі: Науково-практична конференція (19 – 20 жовтня 2011 року, м. Київ): Матеріали доповідей та виступів. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – С.155 – 156.

4. *Бегаль О.М.* Соціальна активність особистості у сучасному українському суспільстві / О.М. Бегаль // Дні науки філософського факультету – 2012: Міжнародна наукова конференція (18 – 19 квітня 2012 року, м. Київ): Матеріали доповідей та виступів. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – Ч. 7. – С. 11 – 13.

5. *Бегаль О.М.* Ідеологічний вимір соціальної роботи / О.М. Бегаль // Дні науки філософського факультету – 2013: Міжнародна наукова конференція (16-17 квітня 2013 року, м. Київ): Матеріали доповідей та виступів. – К.: Видавничо – поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Ч. 8. – С. 266 – 267.

6. *Бегаль О.М.* Основні принципи соціальної роботи в контексті відповідальності і справедливості / О.М. Бегаль // Дні науки філософського факультету – 2014: Міжнародна наукова конференція (15-16 квітня 2014 року, м. Київ): Матеріали доповідей та виступів. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. – Ч. 5. – С. 7 – 8.

АНОТАЦІЯ

Бегаль О.М. Гуманістичні основи соціальної роботи (філософський аналіз). – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2014.

Дисертаційне дослідження присвячене філософському дослідженню гуманістичних основ соціальної роботи в умовах сучасного суспільства. На підставі аналізу основних концептуальних підходів до проблеми соціальної роботи запропоновано авторське бачення її філософського змісту, яке полягає в розумінні даного феномену як особливого прояву людської діяльності, що має цілеспрямований, гуманістичний характер і функціонує завдяки задоволенню конкретно визначених бажань, потреб й інтересів індивідів, спільнот, які не мають належного рівня самодостатності в суспільстві. У дисертації обґрунтовується думка про те, що соціальна робота окреслюється не тільки буденним характером і змістом. Вона має особливу соціальну динаміку, що зумовлюється як іманентно притаманним їй (соціальній роботі) гуманістичним потенціалом, так і відповідною ефективністю й результативністю. У філософському вимірі гуманістичні основи соціальної роботи визначаються рівнем забезпечення соціальної адаптації індивіда та конструюванням суспільного буття на засадах визнання фундаментальності загальнолюдських цінностей. Визначено специфіку і суперечності соціальної роботи в сучасному українському суспільстві та запропоновано філософське розуміння можливих шляхів оптимізації вказаної діяльності.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, індивід, особистість, суспільство, соціалізація, гуманізм, справедливість, відповідальність.

АНОТАЦИЯ

Бегаль А.Н. Гуманистические основы социальной работы (философский анализ). – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка. – Киев, 2015.

Диссертационное исследование посвящено философскому анализу гуманистических основ социальной работы в условиях современного общества. На основании анализа основных концептуальных подходов к проблеме социальной работы предложено авторское видение ее философского содержания, которое заключается в понимании данного феномена как особого проявления человеческой деятельности, что имеет целенаправленный, гуманистический характер и функционирует благодаря удовлетворению

конкретных желаний, потребностей и интересов индивидов, сообществ, не имеющих надлежащего уровня самодостаточности в обществе.

В диссертации обосновывается мысль о том, что социальная работа определяется не только обыденным характером и содержанием. Она имеет особую социальную динамику, которая обусловлена как имманентно присущей ей (социальной работе) гуманистическим потенциалом, так и соответствующей эффективностью и результативностью. В философском измерении гуманистические основы социальной работы определяются уровнем обеспечения социальной адаптации индивида и конструированием общественного бытия на основе признания фундаментальности общечеловеческих ценностей. В качестве критерия эффективности социальной работы в современном обществе определено единство справедливости и ответственности; работы и труда, которое воплощается в деятельности социального работника.

Констатировано, что сегодня среди принципов социальной работы важное место занимают духовные детерминанты, основными из которых являются: а) доверие, которое появляется благодаря достижению консенсуса между субъектом и объектом социальной работы; б) надежда, что возникает в связи с результативностью социальной работы; в) любовь к ближнему и к труду. Первое определяет деятельность человека в направлении оптимизации условий жизни для тех кто в этом нуждается, второе характеризует уровень реализации сущностных сил человека, а третье позволяет социальному работнику самореализоваться в своей деятельности. Поэтому, формирование и развитие духовно – нравственной культуры социального работника является сегодня приоритетной задачей, поскольку она характеризует уровень его человечности, душевности, милосердия, свободы и ответственности, которые являются базовыми в мировоззренческой культуре человечества.

На основании анализа современных глобализационных процессов констатировано, что организация и проведение социальной работы в значительной степени зависит от национальной, ментальной специфики общества. В связи с этим определены национальные историко – культурные особенности социальной работы в Украине, основанные на ее соответствии христианским идеалам (благотворительность, пожертвование), следуя которым каждый человек проявляет свою гуманность. Также предложено философское понимание возможных путей оптимизации указанной деятельности в современном украинском обществе.

Ключевые слова: социальная работа, социальный работник, индивид, личность, общество, социализация, гуманизм, справедливость, ответственность.

SUMMARY

O. Begal Humanistic foundations of social work (philosophical analysis). –

Manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy, speciality 09.00.03 - Social Philosophy and Philosophy of History. – Kyiv National Taras Shevchenko University. – Kyiv, 2015.

The dissertation is devoted to philosophical analysis of humanistic foundations of social work in modern society. Based on the analysis of the main conceptual methods for problems of social work the author's vision of its philosophical content is offered. It comprises understanding of this phenomenon as a particular manifestation of human activity that has purposeful, humanistic character and operates due to satisfaction of certain specific desires, needs and interests of individuals, communities that do not have an adequate level of self – sufficiency in the community. The idea of social work in the dissertation is defined with not only daily routine and content.

It has a special social dynamic stipulated by the immanent humanistic potential (of social work) and the corresponding efficiency and effectiveness as well. In philosophical terms humanistic foundations of social work are determined by the level of social adaptation of the individual and the construction of social life on the basis of recognition of fundamental human values. The peculiarity and contradictions of social work in modern Ukrainian society are determined and the philosophical understanding of the possible ways to optimize the specified activity is offered.

Keywords: social work, social worker, individual, personality, society, socialization, humanism, justice, responsibility.

**НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова**

100300530

Підписано до друку 26.02.2015 р. Формат 60x84/15.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 030

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.